

Martin C. Putna: Česká katolická literatura 1848 - 1918

Pavel Šmerk
smerk@fi.muni.cz

Autor

Život Martina Putny se začíná 30. května 1968 v Písku, jeho zaznamenání hodná část pak v roce 1986. Tehdy přichází do Prahy na Filosofickou fakultu UK studovat ruštinu a latinu, tentýž (školní) rok přistupuje ke katolicismu a při křtu přijímá jméno Christian. Postupně se noří do světa občanského a církevního disentu, účastní se bytových seminářů Charty a v horlivosti čerstvého konvertity uvažuje o podzemním studiu teologie. V revolučních dnech spoluzakládá fakultní stávkový výbor a je jako zástupce studentů delegován do rehabilitační komise fakulty. V roce 1990 zakládá (Českou) Křesťanskou akademii, spoluzakládá revui Souvislosti a stává se kulturním redaktorem Katolického týdeníku. Následující rok absoluuje, pro malou loajalitu k církevní hierarchii je z Katolického týdeníku vyhozen a odjíždí na roční studijní pobyt do Mnichova. Po návratu nastupuje na Katedru rusistiky Filosofické fakulty UK a stává se vedoucím redaktorem Souvislosti, kterým zůstane až do roku 1996. V roce 1995 získává doktorát prací *Ruská literatura a náboženská filosofie v emigraci 1918–1945*, o dva roky později přechází do Centra komparatistiky na téže fakultě a za další rok habilituje referovanou monografií. V roce 2000 dokončuje studium laické teologie v Českých Budějovicích.

V současnosti Putna stále působí jako docent srovnávací literatury Centra komparatistiky FF UK. Předmětem jeho odborného zájmu je či byla zejména česká katolická literatura 19. a 20. století, křesťanská a pohanská literatura pozdní antiky a její odraz v evropské i české literatuře, ruská kulturní emigrace 20. století a literatura jihočeského regionu. Je autorem mnoha desítek článků a studií v odborných časopisech či sbornících, časopiseckých překladů a recenzí. Vydal monografie *Rusko mimo*

Rusko (1993 a 1994, druhý díl s Miluší Zadražilovou) a *Órigenés z Alexandrie* (2001), uspořádal antologii ruské emigrační poezie *U řek babylonských* (1996, také s Miluší Zadražilovou) a vybral a s Jakubem Sítárem přeložil texty pro knihu *Órigenés: O Písni písni* (2000). Některé ze svých literárních kritik vydal v knize *My poslední křesťané* (1994, 1999).

Kromě literárněvědných textů je Putna podepsán také pod množstvím komentářů, fejetonů a esejů publikovaných v literárních časopisech i denním tisku. Jeho žurnalistické tvorbě je vlastní originální pohled i nadhled, často spojený se smyslem pro humor a nadsázku. Některé eseje byly přetištěny v *My poslední křesťané*, jiné drobné texty vyšly v knize *Chvály* (2001). Jeho jedinou větší prózou je rozporuplně přijatá autobiografická *Knihy Kraft* (1994). V posledních letech Putna působí i jako moderátor kulturně zaměřených diskusních pořadů, např. rozhlasového Setkávání a televizních Sněží a Sítu — rozlučkové prosincové Sítu bylo jeho zatím posledním zásadním přínosem české kultuře.

Knihy

Svou dosud nejrozsáhlejší prací chce Putna zmapovat českou literaturu, v níž se nějakým způsobem odráží vztah autora ke katolicismu. „Mezitul“ v *evropském kontextu* vyjadřuje jednak zasazení do širších souvislostí dění v katolické církvi, jednak hledání evropských inspirací a paralel. Názvem práce vymezené období je často překračováno: nejprve směrem do minulosti v úvodní kapitole, zejména ale v druhé polovině knihy, kdy díla a životy literátů publikujících před rokem 1918 jsou probírány až do konce.

O specifické katolické literatuře lze podle autora mluvit „až ve světě, který přestal být katolic-

kým“ [1, s. 35], až v době, kdy katolíci jsou jednou ze zájmových skupin uvnitř sekularizované společnosti. Tendenci církve se v takové chvíli vůči ne vždy přátelskému okolí uzavřít a vymezit nazývá Putna restaurací, reformismem naopak snahu změněnému světu porozumět a vyjít mu v rámci možností vstříc. Jistým způsobem na okraji církevního dění (a často tím blíže ‚středu‘ dění literárního) stojí romantika konvertitů a příchodů od daleka nalézajících v katolicismu spíše (pozitivní) estetické hodnoty a inspirace.

V první kapitole Putna ukazuje, jakým způsobem tyto tři proudy ovlivnily evropské církevní a kulturní prostředí, v dalších částech sleduje jejich proměny a projevy v dílech jednotlivých českých a moravských autorů. Jsou představeny jak osobnosti významné, tak i průměrné, pozornost je věnována nejen jejich tvorbě literární, ale i církevnímu či společensky-organizačnímu působení. Autor analyzuje činnost jednotlivých center katolického literárního života (m. j. Vyšehrad, Velehrad, Katolická moderna, Družina literární a umělecká), v samostatných kapitolách pak podrobně pojednává o Josefu Florianovi a Jakubu Demlovi. Poslední část knihy tvoří portréty příchodů od daleka, jejichž dílo bylo nějakým způsobem a v některé své části ovlivněno katolicismem, ale jejichž přínos české kultuře byl výrazně širší (Březina, Bílek, Šalda a další).

Reakce

Práce vzbudila poměrně široký ohlas, elektronické bibliografie Ústavu české literatury AV a Národní knihovny nabízejí dvacet dva záznamů osmnácti různých autorů. Paleta reakcí je velmi barevná: od krátkých, spíše informativních noticek po několikastránkové podrobné kritiky, od recenzí souhlasných až nadšených po odezvy vesměs negativní.

Na jednom konci spektra tak stojí krátký pochvalný článek Jana Suka v Nových knihách [2], kde se ovšem autor místo reflexe díla evidentně pouze zhlíží ve vlastních rádobyohromujících, nicméně prázdných formulacích. A kde se přeci jen snaží říct něco o knize, sklouzává k nepochopení a dezinterpretacím: Putna se k romantikům žádným způsobem nekloní a mluvit u nich o nejzřetelnější revoltě je také zavádějící; většina z nich měla blíže spíše k restauračnímu proudu — a pokud snad je tím myšleno volání některých z nich po reformě církve, je

docela podstatným faktem, že požadované změny měly jít směrem přesně opačným, než po kterém volali dle Suka méně revoltující reformisté.

Na konci v mnoha ohledech přesně opačném lze nalézt rozsáhlý odsudek Ivy Kotrlé [3]. Jeho zcela negativní vyznění umocňuje občasná nesrozumitelnost až nečitelnost způsobená mimo jiné přebytečnou interpunkcí, zejména pomlčkami: „V níž tito katolíci — hodně nevhodné chyby literátské vytvářeli.“ Výhrady Kotrlé jsou z hlediska literární vědy marginální, kniha je zřetelně zavržena proto, že Putna není „zodpovědný vůči otázce Boží“. Oba zmíněné extrémy (stojící dokonce i na protilehlých okrajích osy časové) tak spojuje skutečnost, že jako zdroj informací o knize jsou téměř nepoužitelné.

Odděleně je potřeba zmínit i poznámku Vladimíra Novotného [4], která se spíše než samotným dílem zabývá některými reakcemi. Nedlouho po první negativní recenzi z pera Josefa Mlejníka [5] totiž Putna publikuje krátký referát [6] o vydání Curtiovy knihy *Evropská literatura a latinský středověk*. V něm na autorově příkladu demonstruje, že literární kritika někdy nepochopí zcela nové, zásadní dílo a vytýká mu „Esejismus, nevědecké sklony (...) jedním slovem diletantismus.“ Kafemlejnkové v titulku i článku už jen usnadňují čtení mezi řádky. Mlejnek pak na stránkách ‚svého‘ Proglasu konturuje podrobnější verzi původní kritiky [7] s výrazně zostřenými formulacemi — a mimo jiné právě jejich citace si Novotný zálibně vychutnává.

Na základě ostatních ohlasů je snad možné udělat si o Putnově spisu určitější představu. Naprostá většina recenzentů dílo i přes případné jednotlivé výtky přijímá a různými slovy oceňuje systematické a koncepční „shrnutí, utřídění a kritické zhodnocení celé jedné rozsáhlé literární oblasti, dosud často skoro neznámé nebo z ideologických důvodů opomíjené“ [8] či dezinterpretované. Vyzdvihován je i rozsah zpracovaného materiálu (petitem vyvedená bibliografie má přes padesát stran), kterým bude práce „významná i tehdy, když někdo přijde s jeho novým a odlišným hodnocením“ [9]. Proti proudu jdou pouze Josef Mlejnek [5, 7] a Jirí Olič [10] (oba viz ještě dále), v jejichž očích kniha i přes částečné uznání jako celek hodnotu nemá.

Mnoho recenzí je limitováno prostorem, omezující je jistě i cílová skupina čtenářů daného periodika. Recenzenti tak často spíše popisují obsah a zaměření knihy, zatímco v posouzení jejího přínosu a významu či případných kritických poznámkách

nutně zůstávají u obecnějších formulací. Jde, pochopitelně v různé míře, o články Ladislava Jurkoviče [11], Ondřeje Koupila [12], Antonína K. K. Kudláče [13], Zdenka Pavelky [14], Antonína Petruželky [15], Edity Příhodové [16], Alexandra Sticha [17], první dvě recenze Jaroslava Meda [18, 19] a obě dvě Ladislava Soldána [20, 21]. U poslední stojí za zmínku ‚moravský pohled‘, a tedy akcent na Putnovy výklady týkající se moravských autorů.

Výhrady

Více prostoru pro konkretizaci námitek a výtek, aby k nim čtenář mohl zaujmout i své vlastní stanovisko, je ponecháno v kritikách Jiřího Brabce [22], Aleše Hamana [23], Petra Hory [24], Karla Komárka [9], již zmiňovaných Josefa Mlejníka a Jiřího Oliče a také ve třetí recenzi Jaroslava Meda [8].

Zajímavou metodologickou otázku vznáší například Jaroslav Med [8] a Aleš Haman [23], i když u něj příslušný odstavec umožňuje i trochu odlišný výklad. Dle Putny je totiž někdy východiskem religiozity romantiků „subjektivní prožitek a nikoli objektivně, z vnějšíku přicházející nauka“ [1, s. 119]. (Slovo „někdy“ u Putny i Meda chybí, vyplývá však z kontextu celé kapitoly, výrok jistě není myšlen tak absolutně, jak může vznívat.) Potom ale není zřejmé, jakým způsobem lze rozpoznat, že díla a názory romantiků byly ovlivněny katolictvím, a nikoli evropským křesťanstvím obecně. Tato nejasnost potom podle Jaroslava Meda do značné míry relativizuje mnohý Putnův kritický soud.

Tematicky blízké je pozastavení Jiřího Brabce [22] nad určitou rozporností definice katolické literatury jako literatury „katolíků, vyhraněné menšiny uvnitř sekularizovaného světa“ [1, s. 35] a následného zahrnutí např. i autorů, kteří se obrátili „k osobnímu Bohu bez přívlastků“ [1, s. 610]. Je ale třeba říci, že Putna jak v úvodu, tak i v samotné kapitole o příchozích od daleka upozorňuje, že u zkoumaných autorů půjde jen o „prvky katolické romantiky“ [1, s. 134, obdobně s. 609] a nezahrnuje je do katolické literatury, jak píše Brabec, ale jen do jejich dějin [1, s. 610].

Josef Mlejnek [5, 7] a Jiří Olič [10] věnují většinu svých recenzí důkladné kritice kapitol o Josefu Florianovi a Jakobu Demlovi. Starou Říši v jejich očích Putna „bagatelizuje“ [5], Deml je jen „opracován z jedné figurky na druhou“ [10]. O neporozumění

a bagatelizaci Florianova mluví i Jiří Brabec [22]. Podle jiných recenzentů ale dochází po důkladném shromáždění „rozptýlených poznatků o vývojových etapách staroříšského centra“ [24] k „rozbití jisté jednostrannosti v pohledu na Josefa Florianova“ [8], kterého Putna hodnotí netradičně objektivně [20], avšak „aniž by podcenil jeho význam“ [23]. Podobně výslovně kladně je hodnocena i kapitola věnovaná Demlovi [21, 24].

Širší nesouhlas [8, 15, 22] ovšem vzbudila poslední část této kapitoly, pokus o charakteristiku Demlova díla z psychoanalytického hlediska. S nejostřejší formulací přichází Josef Mlejnek: je předváděna jen „školometská aplikace“ [5, 7]. Kupodivu žádný z kritiků ale neříká, které závěry Putnovy „aplikace“ jsou mylné, případně proč. Skoro to působí dojmem, jakoby byla kritizována metoda, a nikoli výsledek. Chtějí snad však Putnovi oponenti říct, že všechny vhodné formy analýzy už známe a žádný netradiční přístup nás nemůže k ničemu novému dovést? Jinak přece může být nová interpretace, zlášť autora, jako je Jakub Deml, přínosná a pro další inspirující. Dokonce mnohdy i v případě, že by se Putna nakonec mýlil, protože čtenáře donutí hledat, proč s tvrzeným nelze souhlasit.

Od Mlejníka je navíc poněkud nespravedlivé, podsouvá-li Putnovi v této souvislosti „povýšenecký podtón“, kdy „můžeme číst nejen mezi řádky, ale místy i přímo v řádcích asi toto: (...) hle, jedině já vám zvěstuji pravdu o Jakobu Demlovi“ [7]. Mezi řádky lze jistě číst leccos, ale přímo v řádcích u okolí „školometské aplikace“ se výslovně uvádí, že jde jen o „předběžný popis duševních krajin Demlových“ [1, s. 503] a že řečené nemá být „novou, pravdivější pravdou“ [1, s. 512]. Naopak oprávněně Mlejnek napadá hypotetičnost „dokazování, že Deml v podstatě nebyl normální muž“ [5], které Putna dokládá na prvním místě citáty ze Stříže a Florianova [1, s. 510] — avšak přesně o sto stran dříve sám ukazuje, že pro obvinění svých odpůrců z nemožnosti tito dva nikdy nechodili daleko.

Když ovšem u Mlejníka čteme o našem malém suverénovi, umanutém školometu Putnovi, který nezná Maritainu ani z páté ruky, jemuž chybí alespoň elementární schopnost rozumět poezii a který si neumí odpustit prkenné žertěrství a laciné vtípce [7], vkrádá se navíc trochu pochybnost, jestli na příkrá hodnocení neměla vliv i případná osobní nevráživost, třebaže od rozchodu v redakci Souvislostí uplynulo už sedm let. Zejména když Mlejnek cítí

potřebu distancovat se od zařazení mezi ty, které Putna zmiňuje v poděkování [5]. No a ti kafemlejnci k tomu.

Recenze Karla Komárka [9] se od ostatních reakcí odlišuje v mnoha směrech. Je nejdelší a díky omezení popisného prvku na úvodní odstavec obsahuje i nejvíce konkrétních výtek. Je nejpreciznější poctivě uváděnými čísly stránek. Zejména si ale Komárek až na výjimky všímá jiných nedostatků, než všichni ostatní. K některým jednotlivým námitkám by na větším prostoru bylo možno vyslovit alespoň částečně ‚harmonizující‘ interpretaci primárního textu, mnohdy ale Komárek poukazuje na skutečné autorovy faktické omyly či zjednodušení.

Rysem díla, nad kterým se Komárek pozastavuje společně s většinou ostatních, je jeho jazyk a autorův přístup k výkladu vůbec. Osobitý styl, zřetelná snaha o aktualizaci formy nejrůznějšími způsoby (a nejen formy, jak konstatuje Med: „prazvláštní aktualizací mánie, kdy se ve vědecké monografii, v syntetizujících dějinách odkazuje tu na underground a na zpěváka Michaela Jacksona, tu na autory z revue Souvislosti či na Ivana Jirouse atd.“ [8]), jsou přijímány spíše negativně [9, 24, i další], třebaže často i ti samí recenzenti uznávají, že text díky tomu není nudný a získává na čtivosti.

Odmítavý postoj je zřejmě posilován obavou, že s „žurnalistickou frazeologií“ [22] jde ruku v ruce sklon ke zjednodušování a snaha o atraktivní prezentaci závěrů [5, 7, 8, 22]. Nejkompaktněji to vyjadřuje právě Komárek otázkou, zda by kniha „nebyla přínosnější jen v suchopárné podobě faktografického kompendia, bez jiskřivých putnovských figur a zaujatých úsudků“ [9].

Proti esejistickému stylu a černobílému vidění protestuje Jiří Olič dokonce i formou své recenze, kterou napodobuje Putnův „katolický comics“ [10]. A porovnání právě Oličova letpopisného *Čtení o Jakubu Demlovi* [25] s odpovídající částí Putnovy práce zodpoví Komárkem položenou otázku. Putna se snaží interpretovat, hledat souvislosti, zasazovat do kontextu. Olič je vysoce informativní — ale jen stěží může být inspirující. Potřebné jsou ovšem oba přístupy a bylo by nespravedlivé jeden odsuzovat jako méně přínosný.

Putna, usilující „bezmála za každou cenu najít svůj vlastní zorný úhel pohledu“ [8], bude jistě inspirací pro mnohé další a přispěje k jejich hlubšímu pochopení zkoumaných autorů a děl. Zejména budou-li kritikové znovu a znovu připomínat, že

každý pokus o systematizaci či interpretaci literární ‚reality‘ bude vždy (nutně) do jisté míry zjednodušující, neúplný a nedokonalý.

Pokračování?

Ladislav Soldán ve svém článku volá po tom, aby někdo „stejně seriózně, jak je to vlastní recenzované práci, pokračoval v bádání o katolické literatuře od roku 1918 do současnosti“ [20]. Že se tak skutečně stane, je naznačeno už v samotné knize [1, s. 720], konkrétní program bádání, „ideální obsah budoucího dějepisu této literatury“ Putna předkládá na Bítovském setkání básníků v roce 2000 a s určitým zpožděním publikuje v *Souvislostech* [26]. Lze jen doufat, že ambiciózní plány se podaří zrealizovat.

Reference

- [1] Putna, Martin C. *Česká katolická literatura 1848–1918*. Praha, Torst 1998, 804 s.
- [2] Suk, Jan. *Katolická literatura v systému tří R.* (rec.) *Nové knihy*, 1998, roč. 38, č. 41, s. 1, 3.
- [3] Kotrlá, Iva. *Česká katolická literatura 1848–1918*. (rec.) *Akord*, 2002, roč. 23, č. 5, s. 260–264.
- [4] Novotný, Vladimír. *HardTVAR*. (rec.) *Tvar*, 1999, roč. 10, č. 8, s. 5.
- [5] Mlejnek, Josef. *Putnovy rychlé šípy honí příliš mnoho zajíců najednou a nestrefují se.* (rec.) *Mladá fronta Dnes*, 1998, roč. 9, č. 304, s. 19.
- [6] Putna, Martin C. *Literární bádání jde dál, polovzdělaným kafemlejnkům navzdory*. *Mladá fronta Dnes*, 1999, roč. 10, č. 16, s. 19.
- [7] Mlejnek, Josef. *Putnův velbloud se ve lva neproměnil.* (rec.) *Proglas*, 1999, roč. 10, č. 2, s. 34–36.
- [8] Med, Jaroslav. *Česká literatura a katolicismus*. (rec.) *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 1, s. 7.
- [9] Komárek, Karel. *Brýle postmoderního osvícence*. (rec.) *Host*, 1999, roč. 15, č. 1, s. 8–11.
- [10] Olič, Jiří. *Katolický comics, jeho světla a stíny*. (rec.) *Kritická příloha Revolver Revue*, 1999, roč. 5, č. 13, s. 61–65.
- [11] Jurkovič, Ladislav. *Cesta katolické literatury z ghetta*. (rec.) *Kam v Brně, Příloha*, 1999, roč. 5, č. 9, s. 9–10.

- [12] Koupil, Ondřej. *Dva rozhovory, dvojí žalmy, dvě buchty a Světlem oděná.* (rec.) Souvislosti, 1999, roč. 10, č. 1, s. 221–227.
- [13] Kudláč, Antonín K. K. *Česká katolická literatura 1848–1918.* (rec.) Dějiny a současnost, 1999, roč. 21, č. 2, s. 62.
- [14] Pavelka, Zdenko. *Hledání a nacházení.* (rec.) Právo, příloha Salon, 1999, roč. 9, č. 53, s. 2.
- [15] Petruželka, Antonín. *Enfant terrible Martin C. Putna docentem.* (rec.) Lidové noviny, příloha Umění a kritika, 1999, roč. 12, č. 29, s. 19.
- [16] Příhodová, Edita. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918.* (rec.) Slovenská literatúra, 1999, roč. 46, č. 3–4, s. 290–292.
- [17] Stich, Alexandr. *O českém katolictví a literatuře (ale ne naopak).* (rec.) Lidové noviny, příloha Umění a kritika, 1999, roč. 12, č. 29, s. 17, 19.
- [18] Med, Jaroslav. *Knihovnička Literárních novin.* (rec.) Literární noviny, 1998, roč. 9, č. 42, s. 16.
- [19] Med, Jaroslav. *Knih, kterou byste neměli přehlédnout.* (rec.) Katolický týdeník, příloha Perspektivy, 1998, roč. 9, č. 50, s. 6.
- [20] Soldán, Ladislav. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918.* (rec.) Religio, 1999, roč. 7, č. 1, s. 103–105.
- [21] Soldán, Ladislav. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918.* (rec.) Vlastivědný věstník moravský, 1999, roč. 51, č. 3, s. 330–332.
- [22] Brabec, Jiří. *Duchovní dějiny podle Putny.* (rec.) Respekt, 1999, roč. 10, č. 15, s. 18.
- [23] Haman, Aleš. *Arne Novák katolické literatury?* (rec.) Tvar, 1995, roč. 9, č. 20, s. 22–23.
- [24] Hora, Petr. *K Putnově České katolické literatuře.* (rec.) Aluze, 1999, roč. 3, č. 1, s. 183–187.
- [25] Olič, Jiří. *Čtení o Jakubu Demlovi.* Olomouc, Votobia 1993, 176 s.
- [26] Putna, Martin C. *Všechno, co se bojíte vědět o české katolické literatuře.* Souvislosti, 2002, roč. 13, č. 2, s. 192–200.

U recenzí není opakován bibliografický údaj recenzovaného díla [1].